

רוח לה' ושכינה תשרה בתחתונים; ובמסגרת מילוי הייעוד הזה תמצא שמחת הקודש של כל יחיד בישראל את משמעותה הלאומית. קידוש המעשים של האומה – 'עולה ראשונה' – היא הבסיס והתבליט של הכל; והקטיר עליה חלבי השלמים: בה יתבטלו 'השאיות והמטרות והאושר' של כל יחיד. קידוש האומה – על כל היחידים החיים והשואפים בקרבה – הוא תפקיד ישראל לפני ה'; הוא הבא לידי ביטוי בתמיד של שחר ושל ערב – על כל שאר הקרבנות שביניהם.

יש רק קרבן אחד, הקרב לאחר תמיד של ערב – הוא קרבן הפסח. בקרבן זה חוזרת האומה מדי שנה בשנה אל שעת לידתה הלאומית; באימה היא מייחלת לשעת היציאה; כל בניה מקריבים את פסחיהם כאחד ויוצאים לקראת אותו לילה; בו יצאו – ויוצאים תמיד – ממוות לחיים ומעבדות לחירות עולם' (מתוך פירוש רש"ר הירש שמות כט, לה–לט; ויקרא ו,ה).

עוד בפירוש 'עולה ראשונה' – עתוס' ב"מ נה. שצדדו לפרש ראשונה שהקריבו ישראל במדבר [למ"ד עולת תמיד היתה]. או גם ראשונה לחינוך המזבח, שאין מחנכים אותו אלא בתמיד של שחר.

דף נט

'אוחר דבר...' בדין אחר הפסח מקרבן התמיד, אם הוא דין האמור בשחיתות התמיד / הפסח, או בכל מעשיהם – ע' שאגת אריה יז; קרן אורה זבחים צא; אור שמח קרבן פסח א,ד; חדושי הנצי"ב להלן סא. מקראי קודש ח"א א; חדושי ר' שמואל פסחים יד; בית ישי כה. וע"ע במובא בזבחים צא.

עוד בגדרי דין זה; האם הוא דין קדימה בעלמא כדוגמת 'תדיר קודם' [כן יש לשמוע לכאורה מהסוגיות בזבחים צא ושם יב ומדהתוס' כאן ד"ה יאחר] או דין הוא בעיקר זמנו של הפסח [ע' שיטמ"ק מנחות ה] – ע' בזה בשאגת אריה שם; מנחת חינוך ה; אבי עזרי קרבן פסח א,ד, קמא ורביעאה; דבר שמואל.

[המנחת-חינוך שם חידש שזמן הפסח לכתחילה מן התורה הוא רק כעבור זמן מה לאחר חצות היום, כשיעור הקרבת התמיד. ולדבריו נראה לכאורה שיש להמתין עם עשיית מצות מצוה עד זמן מה לאחר חצות, שהרי אף כשאין תמיד דעתו שזמן הפסח לכתחילה אינו אלא בכדי שיהא שהות להקריב התמיד. והמצות עושים בזמן הפסח – ע' או"ח תנח].

'מערב ועד בקר... אין לך עבודה שכשירה מערב עד בוקר אלא זו בלבד.' אין הכוונה שהיא עבודה שזמן מצוותה מערב עד בקר – שהרי מצות הדלקה בין הערבים ככתוב, ואם המתין עד הערב כבר ביטל מצות עשה [אלא שמכל מקום חייב עדיין להדליק, וכמו נר שכבה – מדליקו כל הלילה כמנחות פח – ע' שו"ת הרשב"א עט שט].

[ולפי זה לא קשה קושית המקדש-דוד (כא,א), מדוע הדלקת נרות דוחה שבת והלא אפשר להדליקם במוצאי שבת שהרי כשר להדליק מערב עד בוקר – דליתא, שזמן מצות ההדלקה מבעוד יום דוקא. אך המקד"ד נקט לפרש שהיא עבודה שזמנה בערב עד בוקר, וכדלהלן].

ואפשר לפרש שזה שאמר 'כשרה מערב עד בקר' – שאם לא הדליק, מדליק כל הלילה. וכן פירש השואל ז"ל בתשובת הרשב"א (שט).

אבל הרשב"א (שם) השיב שאין הפירוש כן שהרי למדו מן הכתוב הזה שהדלקת הנרות היא עבודה המאוחרת ואין אחריה עבודה, ואם כן כך הוא פירוש מערב עד בקר – בעבודה זו שובתין העבודות עד בקר (עפ"י חזון איש מנחות ל,ז).

וכן יש לפרש לשון רש"י בנבחים יא סע"ב. אך צ"ע לפי"ז כוונת התוס' במנחות פט. שפשט דבריהם משמע שמצות הדלקה כשרה אף בלילה. ובגבורת ארי יומא טו. תמה על דבריהם וצדד להגיהם. ואולם המאירי ביומא פירש שעבודה זו כשרה אף בלילה. וע"ע בחזון איש מנחות לו, ה.

'בשלמא לתנא קמא יבא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה עשה דהשלמה שאין בו כרת'. ואף על פי שהכהן המקריב עובר ב'עשה' ואדם אחר מקיים ה'עשה' – אומרים לו לאדם חטא באיסור קל כדי שיזכה חברך באיסור חמור יותר, אם הלה לא פשע בדבר (עפ"י תוס' שבת ד. ד"ה וכי; חגיגה ב: ד"ה כופין; גטין מא: וכן נקטו שאר הפוסקים לעיקר. ע"ע במובא ביוסף דעת שבת ד.) וצריך לומר לפי זה ששכחתו להביא כפרתו קודם התמיד (ערש"י) אינה נחשבת פשיעה לענין זה, הגם שלדברים אחרים נידונית שיכחה כפשיעה. וכבר עמדו על כך המפרשים – ערש"ש ריש חגיגה ודבר שמואל כאן. ויש מפרשים הטעם, מפני שעשתה תורה את הכהן כשלוחם של ישראל להקריב קרבנותיהם שהם עצמם אינם יכולים להקריב, הלכך כל מה שהבעלים מותרים לעשות אף הכהן עושה עבורם (עפ"י רמב"ן שבת ד; גור אריה שם).

'אלא לרבי ישמעאל בנו של ריב"ב מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה? אמר רבינא אמר רב חסדא הכא בחטאת העוף...' יש לשאול על נידון דחיית עשה דהשלמה בשביל עשה דאכילת קדשים, והלא יכול ליתן בשר שלמיו לאדם אחר לאוכלו. ודוחק לומר שמדובר שאין מצוי מי שיאכלנו. ומדברי הרמב"ם (מעשה הקרבנות י, א; ספר המצוות עשה פט) מוכח שמצות אכילת קדשים אינה אמורה אלא לכהנים, אבל ישראל המביא שלמיו יש לו רשות לאכול קדשיו וגם אסור לו להותיר, אבל אין עליו מצות עשה בעצם אכילתו. ולשיטתו זו על כרחנו לומר שמפרש דברי הגמרא דלא כפרש"י, שאין המדובר על מצות עשה של אכילת שלמיו אלא 'עשה' של הבאת הכפרה למחוסר כפורים, כדי שיטהר לגמרי ויוכל לאכול בקדשים (עפ"י זבח תודה. ע"ע בבאור דבריו ופירוש נוסף בסוגיא, באבי עזרי (תליתאה) מעשה הקרבנות י, א. וע"ע בצל"ח ביצה יט: שנסתפק בדעת הרמב"ם אם מצות אכילת קדשים אמורה גם בבעל השלמים). ובדעת רש"י יש מי שכתב שהמצוה מוטלת על הבעלים, וכל שהוא עצמו אין יכול לאכול אינו מקיים המצוה באכילת אחרים מאחר ואין לו זכות אכילה בקרבן, לכן בהכרח להתיר לו לאכול (עפ"י אבני נזר אה"ע תמט, יג ואילך. ועע"ש ובחלק או"ח תיג, ב).

עוד במחלוקת הראשונים האם מצות אכילת קדשים קיימת רק על הכהנים או גם על הבעלים [כפי שמשמע מרש"י כאן ובברכות מח: – ע' רמב"ן בהשגותיו לספר המצוות, סוף מנין מ"ע; רא"ש נדרים ד: שאגת אריה קונטרס אחרון לג; מנחת חינוך קב; שו"ת דובב מישרים ח"א מח; חדושי הגר"ר בנגיס ח"א נט, ה; אבי עזרי (תנינא) מעשה הקרבנות י, א; דבר שמואל. וע' במובא להלן קכא.

'מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה'. יש להקשות מכאן על הדעות שעשה דוחה לאו הבא מכלל עשה (ע' שיטה מקובצת כתובות מ, בשם הרשב"א), הלא עשה דהשלמה 'לאו הבא מכלל עשה' הוא (כדברי הרמב"ן בהוספות לספר המצוות יא), ובדין הוא שיבוא עשה וידחה איסור זה (כן הקשו בספר דברי אמת 'בענין לאוין' דף פג ע"ג, פד ע"א ובשאגת אריה לג, והוכיחו מכאן שאין עשה דוחה לאו הבא מכלל עשה).

ושמא יש לומר שלאותן דעות עשה דהשלמה אינו איסור אלא מצוה, להיות תמיד של בין הערבים אחרון ליום, או להיות הקרבנות כולם קרבים על עולת השחר, הלכך אין מצוה דוחה מצוה.

עוד י"ל כיון שאינו בעידניה אין לבוא מצד דחיית הלאו הבא מכלל העשה, ורק משום חומרת העשה הדוחה יש מקום לדחות אפילו אינו בעידניה (כדברי ר"י בתוס'), וזהו שמקשה מאי אולמיה האי עשה מהאי עשה.

[ויש לעיין בתירוץ זה, כי החילוק שכתבו התוס' בין דחיית ל"ת שאינה אלא בעידניה לדחיית עשה קל בארו אחרונים (ע' משפט כהן קמד ועוד), כי בעצם ל"ת חמור מעשה (כמו שאמרו ביבמות ז.) אלא שגורת הכתוב היא שעשה דוחה ללאו ואין לך בו אלא חידושו, בעידניה דוקא, אבל עשה חמור הדוחה עשה קל סברה הוא, מה לי בעידניה מה לי אינו בעידניה [וזה גם טעם התוס' (בזבחים לג:)] שעשה שיש בו כרת דוחה ל"ת ועשה ואפילו לא בעידניה. וע' בשו"ת חות יאיר (קטו) שצדד לומר שעשה דוחה איסור דרבנן אפילו אינו בעידניה מפני שהוא חמור ממנו]. ולפי זה הלא לאו הבא מכלל עשה קל משאר לאוין שהרי הוא בגדר 'עשה' שאין לוקים עליו (וע' גם רש"י יבמות ז. ד"ה לאו), ובדין שיהא עשה דוחה אותו אפילו אינו בעידניה. ואולם אפשר שעיקר החילוק אינו משום חומרא אלא מפני שאין לעבור על איסור כל שאינו מקיים המצוה באותו זמן, ולפי"ז הוא הדין באיסור עשה. ובלא"ה י"ל שאי אפשר ללמוד דחייה ללאו הבא מכלל עשה שלא בעידניה משאר לאוין שאין נדחים אלא בעידניה. ורק עשה חמור דוחה עשה קל מצד הסברה].

ע"ע משא ומתן בכל הסברות האמורות, בקובץ הערות לה, א ובבית ישי (סימן כו, ובקובץ על יד עמ' תפט). עוד בענין עשה דוחה לאו הבא מכלל עשה – ע' מנחת חינוך צ; זכר יצחק לא, ב; קובץ חידושי גאב"ד דפוניבוז.

'הכא בחטאת העוף עסקינן שאין למזבח אלא דמה... שקרב אשמו'. וחכמים שחולקים, אפשר שהם אוסרים מדרבנן לעשות כן אטו פעם אחרת שלא קרב אשמו ויבוא להקריב גם האשם לאחר התמיד ונמצא עובר ב'עשה' (כן צדד בספר לקוטי הלכות ב'זבח תודה', וכ"כ שם בתורת הקדשים). יש להעיר שבגוף הספר סתם וכתב שקרבן שאין בו למזבח אלא דמו מותר. וצ"ע מדוע סתם כרבי ישמעאל ולא כתנא קמא. ודוחק לומר שתנא קמא אינו חולק לדינא אלא שלא דיבר באופן זה, במצורע עני שכבר קרב אשמו – שפשוט הדברים משמע שחולק, וכן משמע קצת מלשון התוס' בחגיגה כא. שו"ר בחו"א (או"ח קכד) שצדד שת"ק אינו חולק לדינא. ויש להעיר שבמקום אחר (מנחות לג) לא נקט כן. והמאירי כתב שאינם חולקים על חטאת העוף אלא על הלנת חטאת בהמה בראש המזבח. או יש לומר, משום שאסרו חכמים לעולם לשחוט ולזרוק לאחר תמיד של בין הערבים, אף בלא הקטרה, הלכך לדעת תנא קמא העמידו חכמים דבריהם אף במקום מצות אכילת קדשים, ואילו לרבי ישמעאל בנו של ריב"ב התירו לצורך זה. אבל גם לשיטתו אסור מדרבנן לשחוט ולזרוק הדם שלא לצורך אכילת קדשים, ואף על פי שאינו מקטיר כלום (עפ"י חזון איש מנחות לג, ד-ו). ויש מצדדים שלתנא קמא יש איסור תורה בהקרבה לחוד, אף ללא הקטרה (עפ"י טורי אבן ראש השנה ל. וע' אבן האזל תמידין ומוספין א, ד; בית ישי כו הערה ב – עפ"י לשון הרמב"ם). ע"ע אור שמח חגיגה ב, ב; בית ישי קובץ על יד עמ' תפו; שבת הלוי ח"ו צב.

רב פפא אמר: אפילו תימא בחטאת בהמה, מעלה ומלינה בראשו של מזבח. יש לשאול, אם כן גם מחוסר כפורים בערב הפסח, מדוע עשה דפסח דוחה עשה והשלמה הלא יש עצה להעלותו ולהלינו בראשו של מזבח.

ויש לתרץ, לפי שבערב פסח אין תקנה בהעלאה שהרי למחר לא יוכל להקטיר האימורים, שאין אימורי חול קרבים ביום טוב, ולהמתין עד לבוקר שני אי אפשר כי יש לחוש לקלקול הבשר [ואולם הכסף-משנה (תמידין א, ז) הביא בשם הריטב"א (ספ"ק דיומא) שעל זה נאמר 'ולא הסריח בשר הקדש מעולם', ואין לחוש לכך].

עוד יש לומר שחכמים חולקים על רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא וסוברים שחוששים לתקלת הכהנים וכמו שהקשו להלן [כלומר שמה יבואו להקטיר בלילה אותם אימורים, ונמצא שמחללים יו"ט בכך שמקטירים אימורי חול ביו"ט]. או סוברים חכמים שאין האימורים נידונים כמי שנטמאו או שאבדו וממילא אין הכהנים

ה. [תוס' שם ומג"א תנח,א] ולעיל כח: ד"ה לא. וע' בכור שור; פרי חדש רלג). ויש אומרים שמהתורה זמנו משש ומחצה, שאז הצל ניכר לכל (ע' בלשון המאירי; תורא"ש גדה סג: גליון הש"ס; חק יעקב תנח,א; אבן האזל תמידין ומוספין א,ג. וע'ע: דבר שמואל; משאת המלך; 'דרכו של רש"י בפירושו לתלמוד בבלי' עמ' 298. אכן פשוט הלשון בכל מקום במשנה ובגמרא שמחצות מתחיל זמן הפסח. כגון להלן סא. עג: צו: ועוד רבים).

חל ערב פסח להיות בשבת; לסתם מתניתין, זמן התמיד כשאר ערבי פסחים החלים באמצע השבוע. ואולם בברייתות נחלקו התנאים; לפירוש אביי, לרבי עקיבא דינו כערב פסח שחל בערב שבת [מפני שאין נו"ג קרבים בשבת, ובזיכים קודמים למוספים, בשעה חמשית – הלכך אפשר להקדים שחיתת התמיד לתחילת זמנו]. ולרבי ישמעאל – תמיד נשחט בשבע ומחצה כסתם מתניתין [מפני שמוספים קודמים לבזיכים]. ולפירוש רבא, לרבי ישמעאל נשחט התמיד בשמונה ומחצה כשאר ימות השנה מפני שחוששים להתחממות הבשר (שהרי צלייתו אינה אלא בלילה, וגם הדחת קרביו אינה דוחה שבת, לפיכך חוששים לקלוקול הבשר. עפ"י תוס' ור"ח), ולרבי עקיבא – בשבע ומחצה [שאינן חוששים לקלוקול הבשר, ומוספים קודמים לבזיכים]. א. פסק הרמב"ם (תמידין ומוספין א,ה) כסתם מתניתין, שהתמיד בערב הפסח קרב בשבע ומחצה בשבת כמו בחול. [ומוספים קודמים לבזיכים (שם ד,יא). ואולם נסכי המוספים באים לאחר הבזיכין (שם ו,יא ובכס"מ ולח"מ. וע' מקד"ד סוס"י ט)]. ב. יתכן שבזמן שיש שהות להקריב את הפסחים, כגון שאינם מרובים כל כך, יתכן שלדברי הכל מאחרים את שחיתת הפסח בשבת משום חשש חימום הבשר (ע' שפת אמת).

דפים נח – נט

קח. א. מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר?

ב. מנין שאין דבר קרב אחר תמיד של בין הערבים? מה בכלל איסור זה ומה אינו בכלל?

א. מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר, תלמוד לומר וערך עליה העלה – עולה ראשונה (כלומר עולת התמיד הכתובה לראשונה, תהא קריבה לאחר סידור המערכה ולא יהא קרבן אחר קודם לה).

א. במקום אחר למדו שתמידים קודמים למוספים ממה שנאמר מלבד עלת הבקר אשר לעלת התמיד. ויש לומר ששני המקראות נצרכים, אחד למוספים ואחד לנדרים ונדבות, שבכל אחד יש חומר שאין בהברו. או מקרא אחד להקדמת הקטרה ואחד להקדמת שחיתת התמיד ועבודת הדם (תוס').

ב. כתבו התוס' (עפ"י מנחות מט: ותוספתא פסחים ד) שאם הקדים קרבן אחר לתמיד – אינו פסול מהתורה אלא מדרבנן. ועוד צדדו (ביומא כט) שאפילו מדרבנן לא נפסל ממש אלא שאסרו חכמים לאכול הבשר אבל הבעלים נתכפרו. ובמשנה למלך (תמידין א,ג) צדד לומר בדעת הרמב"ם שאין פסול כלל, לא מדאוריתא ולא מדרבנן (וע' גם בחזו"א מנחות לג,ו שצדד שאם זרק הדם הבשר יאכל והבעלים נתכפרו אלא שאין זורקים הדם מלכתחילה). וכן משמע מסתימת דברי הר"ן והרשב"א במגילה כ: ואילו בלקוטי הלכות נקט בסתמא (עפ"י הסוגיא דלהלן עג:). לפסול בדיעבד. ולפי תירוץ אחד בריטב"א (יומא כט) משמע שפסול מהתורה. (וע'ע בבאור סברה זו בקהלות יעקב מא ובדבר שמואל. יצוין שבמגילה כ: צדד הריטב"א להכשיר בדיעבד).

ג. יש מצדדים לומר ששחיטה, הואיל ואינה 'עבודה' כשרה קודם תמיד של שחר (עתוס' מנחות מט: וביומא כט.); ראב"ד ספ"ק דתמיד; משנה למלך תמידין א,ג. ואולם בחזו"א (מנחות לג,ו ח י) הוכיח כדבר פשוט שיש להקדים התמיד מהתורה).

גם הקטרת אימורים של תמיד, קודמת לשחיטה וזריקה של קרבנות אחרים (עפ"י חזו"א מנחות לג, ט).

דברים הנקטרים שלא במערכה גדולה, נראה מדברי רש"י (ביומא לג.) שאינם צריכים להיות קרבים לאחר התמיד דוקא. אך אפשר שאינם באים לאחר תמיד של בין הערבים. וע"ע (עפ"י מקדש דוד יא, א).

ד. כאשר אי אפשר להקריב את התמיד כגון בזמן הגזרה שלא מצאו כבשים לתמיד, אין עיכוב מלהקריב קרבן אחר (עפ"י ראב"ד ספ"ק דתמיד).

[הקטורת קודמת לתמיד. יוקדם דבר שנאמר בו בבקר בבקר לדבר שלא נאמר בו אלא בקר אחד בלבד].

ב. מניין שאין דבר קרב אחר תמיד של בין הערבים, תלמוד לומר והקטיר עליה חלבי השלמים. (אביי: עליה – על עולת הבוקר) ולא על חברתה. רבא: עליה השלם כל הקרבנות כולם).

א. בדיעבד; אפשר שפסול מדרבנן, ואפשר שהבעלים נתכפרו אלא שהבשר אסור באכילה. ואם לא נזרק הדם יש לומר שאסור לזרוק הדם (עפ"י תוס' יומא כט). ויש שנקטו לפסול (עתוס' כאן עפ"י התוספתא. וכן סתם בלקוטי הלכות). ויש סברא לפסול מהתורה (עריטב"א יומא כט. וכ"מ לכאורה מרש"י בסוגיתנו ד"ה כך). ויש שנקטו להכשיר (כן סתם הר"ן ספ"ב דמגילה. וכן צדד הרשב"א שם. וכ"כ רש"י בהריות ד. שאין בו שום פסול, אך אפשר שכונתו מדאורייתא ולא מדרבנן). וע"ע קהלות יעקב מא דובר שמואל קמא ותנינא.

ב. התוס' (במנחות מט:): חדשו שאין איסור אלא להקריב אחר הקטרת אברי התמיד, אבל כשעדיין לא הוקטר מותר להקריב קרבנות אחרים הגם שנשחטו לאחר שחיטת התמיד וזריקת דמו. ויש מן האחרונים שכתבו להוכיח מסוגיתנו שאסור להקטיר אחר זריקת דם התמיד (ע' בית הלוי לד, ו; טורי אבן ר"ה ל: וע"ע חזו"א מנחות לג, ה).

חטאת העוף שאין ממנה למזבח אלא דמה – אפשר לעשותה לכתחילה אף אחר התמיד.

כן מבואר בגמרא לדעת רבי ישמעאל בן ריב"ב. ויש אומרים שלתנא קמא אסור הדבר מדרבנן, אם משום שאסרו חכמים אף שחיטה וזריקה לאחר התמיד (עפ"י תוס' מנחות מט: וע' גם בתו"א), אם משום גזרה שמא יקריב אשם לאחר התמיד (עפ"י זבח תודה). וי"א שאפילו לרבי ישמעאל אין התר אלא לצורך מצות אכילת קדשים, הא לאו הכי אסור מדרבנן (חזו"א מנחות לג, ו – דלא כלקוטי-הלכות שסתם להתיר להקריב חטאת העוף). ויש מי שכתב שלת"ק אסור הדבר מדאורייתא (עפ"י טורי אבן. וע' גם אבן האול תמידין ומוספין א, ד שלחכמים יש איסור בשחיטה אחר התמיד ולא רק בהקטרה). ובמאירי נקט שחכמים אינם חולקים בחטאת העוף שמוטר לזרוק דמה אחר התמיד. וכן יש לדייק מדברי רש"י (סד. ד"ה מליקה) שמוטר אף לכתחילה, שכתב 'דאורחיה לעכו"ב' ביום אחר התמיד' (וערש"ש שם ובצל"ח להלן צ. על רד"ה שוחטין).

ומשמע מכאן שלא הקפידה תורה אלא בדבר שהוא נקטר אחר התמיד, אבל שאר עשיות מותרות [עכ"פ מהתורה] (עפ"י תוס' כפירוש המפרשים. אך י"א שמדרבנן אסור אף שחיטה וזריקה. וי"א אף מדאורייתא, כנ"ל). ויש מי שכתב [בדעת רש"י עג:]: שקרבנות שיש בהם הקטרה, גם השחיטה והזריקה אסורות מדאורייתא, ורק חטאת העוף שאין למזבח אלא דמה, אין בה איסור (עפ"י שבט הלוי ח"ו צב).

קרבתנו שנזרק דמם קודם תמיד של בין הערבים, מותר להקטיר אימוריהם לאחר התמיד שהרי זה משלים על תמיד של שחר (לא ילין חלב חגי עד בקר – הא כל הלילה ילין).

א. יש אומרים: דוקא בדיעבד שניתותרו אבל לכתחילה צריך להקדים ההקטרת האימורים להקרבת התמיד (עפ"י רא"ם; חו"א). ואף כשניתותרו אפשר שיש להקדים הקטרתם להקטרת אברי התמיד (ע"ש ברא"ם).

ב. יש לייין כששחט קודם התמיד ולא זרק הדם עדיין, מהו. ויש לדקדק קצת מתוך לשון הרמב"ם שמוותר לזרוק ולהקטיר לאחר התמיד (עפ"י חו"א מנחות לג, ט י).

ג. לא הקריבו מוסף והקריבו תמיד של בין הערבים – מקריבים מוסף לאחר מכן, ש'עשה' דרבים דוחה 'עשה' דהשלמה (עפ"י תוס' ר"ה ל: וביצה ה. ותורי"ד שם כתב שמעלה את אברי המוספים על המזבח ומקטרים למחר. וע' מאירי ברכות כו: חו"א מנחות לג, ז יא). ויש מי שכתב שלא יקריבוהו (עפ"י ראב"ן סוף ע"ז).

כמו קרבן מוסף, כך אפשר לענין מנחת חביתין שלא הוקדשה בכלי עד לאחר התמיד, הקרבנה דוחה עשה דהשלמה (עפ"י חו"א מנחות לג, כ).

ד. שמא אין 'עשה' דהשלמה' חל על כל קרבן וקרבן, ואם כבר נדחה ה'עשה' והקריבו קרבן לאחר התמיד, כגון מחוסר כיפורים בערב הפסח (כדלהלן), מותר להקריב קרבנות נוספים (עפ"י חוון איש הוריות יד, יב. ונראה פשוט שפסח הקרב לאחר התמיד, מאחר וזהו זמנו מעיקרא, לא נתבטל עשה דהשלמה ואסור להקריב קרבנות אחרים לאחר התמיד, וכמש"כ המשל"מ שהגיגת י"ד קריבה קודם התמיד. וכן משמע בגמרא, שהוצרכו לסברת עשה דוחה עשה במחו"כ בערב הפסח, הגם שכבר קרבו פסחים לאחר התמיד. ואולם אם הקריבו קרבנות מחוסרי כפרה, אפשר שמקריבים אף עבור מצורעת גם למ"ד נשים בפסח רשות, שכבר נדחה עשה זה (וע' להלן ז). וע"ע בית ישי' קובץ על יד' הערה א; משאת המלך).

קרבן פסח יוצא מן הכלל שהוא קרב לאחר התמיד. יאחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים (– פסח), מדבר שלא נאמר בו אלא בין הערבים בלבד (– תמיד). וכן מחוסר כפורים, יש ומקריב קרבנו לאחר התמיד כדלהלן.

א. התוס' (ביומא כט) נסתפקו האם פסח שני קרב לאחר תמיד של בין הערבים או לפניו, או שמא אפשר להקריבו לפניו ולאחריו (ותוס' מנחות מט ד"ה ת"ל) נקטו שזמנו אחר התמיד. וע"ע מנ"ח שפ, א; צל"ח; חדושי ר' שמואל עמ' קסו. ובספר אמת ליעקב (נח). דקדק מלשון המשנה שגם בערב פסח שני תמיד נשחט בשבע ומחצה כפסח ראשון).

ב. יש מצדדים לומר שקרבן חגיגה הבאה עם הפסח ב"ד, קרב גם הוא לאחר התמיד, ויש חולקים [מפני שלא נאמר בה אלא בערב ולא 'בין הערבים'] (ע' תורי"ד להלן ע. חדושי הרא"ם לסמ"ג ל"ת עה; משנה למלך כלי המקדש וט; פני יהושע כאן; צל"ח להלן נט. אור שמח הל' קרבן פסח. וע"ע להלן ע).

ג. יש אומרים בדעת הרמב"ם [ודלא כהתוס'] שמוותר להקריב מנחה לאחר תמיד של בין הערבים (ע' לקוטי הלכות).

ד. יש מצדדים שמוותר לשחוט פרה אדומה לאחר תמיד של בין הערבים (ער"ש פרה ב, ה; אמבואה דספרי וכלי חמדה חקת).

דף נט

א. מתי זמן הקטרת קטורת של בין הערבים והדלקת הנרות? מתי הם באים בערב הפסח, האם קודם הקרבנות הפסחים או לאחריהם?

ב. מחוסר כיפורים בערב הפסח ובשאר ימות השנה – האם יכול להביא כפרתו לאחר תמיד של בין הערבים?

א. קטורת של בין הערבים באה לאחר הקרבת התמיד, ולאחר מכן הדלקת הנרות (להעלת נר תמיד... יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר – אותו מערב עד בוקר ואין דבר אחר מערב עד בוקר).
מנחת התמיד, חביתין ונסכים – באים לאחר הקטורת וקודם הנרות (ע' חזון איש מנחות לו, ה – עפ"י ראשונים).

בערב הפסח, לפי ברייתא אחת הקטורת והנרות באים לאחר קרבן הפסח, ויש דעה שהפסח מאוחר מהם (שנאמר בו בערב ובין הערבים, ואילו בנרות וקטורת לא נאמר אלא בין הערבים בלבד. ולפי דעה זו, אתו שנאמר בנרות לא בא למעט פסח אלא קטורת בלבד שהיא תקדם לנרות).

א. הרמב"ם פסק כדעה אחרונה שקטורת ונרות באים קודם הפסח.
ב. נראה שהדלקת הנרות היתה נעשית תיכף לאחר הקטורת התמיד הקטורת והנסכים, והוא בתשע שעות ומחצה. וכן בערב פסח, לדעת האומר נרות קודמות לפסח, היו מדליקים בשמונה ומחצה, ובערב שבת – בשבע ומחצה [ואפשר שהיו צריכים לעשות פתילות דקות משהו, או אפשר ששיעור ששיערו בליל טבת היה גם כן עם מעט מהיום, ולא הוצרכו לעשות פתילות דקות אף בערב פסח שחל בערב שבת] (עפ"י חזון איש מנחות לו, יא).

ב. מחוסר כפורים בערב פסח שלא הביא כפרתו עד שקרב התמיד, מביא כפרתו לאחר התמיד כדי שיוכל להביא פסחו. יבוא עשה של הקרבת הפסח שיש בו כרת וידחה עשה דהשלמה שאין בו כרת. וטובל ואוכל פסחו לערב.

א. לתירוץ ריב"א בתוס' מדובר כששוחטים וזורקים עליו את הפסח קודם התמיד, שבאופן זה בשעת הקרבת כפרתו נעשה ראוי לאכילת הפסח ובאותה שעה מתקיים העשה של הקרבת הפסח כי אז נראה לאכילה. ומשמע שבאופן אחר אין מקריבים כפרתו לאחר התמיד, כי בשעת דחיית 'עשה' דהשלמה עדיין אינו מקיים 'עשה' של פסח.
ור"י אמר שבכל אופן עשה חמור דוחה עשה הקל, אף כשאינם באים בזמן אחד. וכן משמע מסתימת דברי הרמב"ם (תמידין א, ד ק"פ ו, ד).

ב. טבילה זו של מחוסר כפורים כדי לאכול בקדשים, יכולה להיות בערב ואינה טעונה 'הערב שמש' אחריה (עפ"י תוס' צ רע"א בתירוץ השני).
יש מי שכתב בדעת הרמב"ם שמחוסר כפורים אינו צריך לטבול לאכול פסחו לערב מפני שידוע שבליילה יצטרך לאכול ואינו מסיח דעתו משמירת טהרה (עפ"י לחם משנה קרבן פסח ו – בדעת הרמב"ם שהשמיט טבילה זו. ויש שהשיגו על כך מהמפורש בסוגיא).

בשאר ימות השנה, אין מחוסר כפורים מביא כפרתו לאחר התמיד. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: אף בשאר ימות השנה מביא כדי לאכול בקדשים לערב. והעמיד רב חסדא דבריו בחטאת העוף (– במצורע עני) שאין למוזבח אלא דמה לפיכך אין בדבר איסור, וכגון שאשמו ועולתו קרבו מקודם לכן (הגם שלכתחילה יש להקדים את החטאת לעולה, ככתוב. תוס').

דוקא לרבי ישמעאל בן ריב"ב עולה ואשם מעכבים בכפרת המצורע, הלכך צריך להעמיד כשכבר קרבו מקודם כאמור, אבל להלכה אין העולה (והאשם) מעכבת (זבח תודה עפ"י הרמב"ם נזירות י, ה). ויש חילוקי דעות וגרסאות ברמב"ם אודות האשם. וע"ש בראב"ד ובנושאי כלים ובמאירי כאן ובנויר סא: ובחזו"א נגיעים יג, ב-ג).

רב פפא מפרש גם בחטאת בהמה, וכגון שמעלה ומלינה בראשו של מזבח ואינו מקטיר אלא למחר.

א. התוס' (בראש השנה ל: ומנחות מט:) כתבו שלדעת האומר לינה מועלת בראשו של מזבח, אין עצה להעלותה לראש המזבח (ויש לפרש כן בדעת הרמב"ם שלכך השמיט דין זה מפני שפסק (פסח"מ ג, יא) לינה מועלת בראשו של מזבח). ומרש"י כאן משמע שלדברי הכל מעלה ומלינה.

ב. לדעת הר"ה, לא התיר רבי ישמעאל אלא לגבי קדשים שסוף זמן אכילתם הוא בלילה הזה, כגון שלמים ביום השני או חטאת ביום הקרבתה, אבל שלמים ביום הראשון שיש יום נוסף לאכול – יביא כפרתו למחר. והראב"ד חולק (ע"ע בבאור מחלוקתם באור שמה ואבי עזרי מעשה הקרבנות י; אבני נזר אה"ע תמט, יז כ; דבר שמואל).
ג. יש מי שכתב שמחוסר כפורים בערב פסח, לפי רב פפא אין לו התר להקטיר האימורים לאחר התמיד אלא מעלם ומלינם בראשו של מזבח עד לבוקר שני (עפ"י חזון איש מנחות לג, ד).

ק. א. האם כהנים רשאים בחזה ושוק קודם הקטרת האימורים?

ב. האם בעלים מתכפרים ללא אכילת הכהנים מן הקרבן?

ג. חלבי קרבן הפסח – מתי זמן הקטרתם על המזבח?

א. אין הכהנים רשאים בחזה ושוק קודם הקטרת אימורים (והקטיר הכהן את החלב המזבחה ואחר כך והיה החזה לאהרן ולבניו. ומבואר בסוגיא שהוא הדין באימורי חטאת ואשם). ואולם אם נטמאו האימורים או שאבדו, וכן אם אי אפשר להקטירם כעת משום 'עשה דהשלמה' – רשאים הכהנים לאכול חזה ושוק (והיה החזה לאהרן ולבניו – מכל מקום).

א. אכלו הכהנים קודם הקטרה [לאחר זריקת הדם] אינם לוקים, אלא שעברו איסור (עפ"י משנה למלך מעשה הקרבנות יא, ד. ואיסור עשה הוא – עמק הספרי לנצי"ב, קרח א).

ב. המאירי כתב שדוקא לרבי ישמעאל אמרו כן, שאם אי אפשר להקטיר האימורים משום עשה דהשלמה, עשאו כנטמאו או אבדו, אבל לחכמים הבשר אסור קודם הקטרה. וכן משמע ברמב"ם שלא הביא את תירוץ רב פפא להלכה – משמע שחכמים סוברים שאין תקנה בהעלאה על המזבח כיון שהכהנים אינם רשאים לאכול כל שלא הוקטרו האימורים (עפ"י זבח תודה. וע' גם בשפת אמת ואור חדש).

ג. גם כשמדרבנן אסור להקטירן – הכהנים אוכלים (עפ"י תוס'). ואין הדבר מוסכם (בטורי אבן חגיגה ז: תמה על כך. והצל"ח ביצה כ כתב עפ"י הרמב"ם שאין זה כנטמאו ואבדו. וע' אבני נזר או"ח שצב, טז).

ד. גם אם א"א להקטירן בו ביום אלא לערב, הרי זה כנטמאו או אבדו (כן משמע בתוס' ביצה כ: ד"ה מאי. וכן באר בקוב"ש [וכ' שם שבערב שאפשר להקטיר – אסור לאכול הבשר]. אך יש לדחות ששונה שם שמדובר שאם לא תתיר הבשר באכילה ייפסל הקרבן, לכך נידון כמי שנטמאו או אבדו).

ה. הרמב"ם השמיט דין נטמאו או אבדו. וצריך עיון (ע' צל"ח ביצה כ; זבח תודה. וע' אור שמה מעה"ק ט, יא שרמזה הרמב"ם בהל' פסוה"מ א, לג).

ו. יש לעיין האם הקטרת האימורים כולם מעכבת אכילת הבשר, או די בהקטרת כזית. ומשמע כפי הצד הראשון. ובתוס' (מנחות כו:): מבואר שאין די בהעלאה על גבי האש, אלא צריך הקטרה (חזו"א קכד. ובשפת אמת צדד אם די בכזית אימורים להתיר הבשר).

ז. צדדו האחרונים שהקטרת אימורים מעכבת גם את אכילת הבעלים משלמיהם. וכן דייקו מרש"י (בקדושין נב. ד"ה כי זכי וד"ה משלחן ומתוס') (זבחים לו ד"ה שיאכלוהו; ביצה כ:). ע' משנה למלך מעשה הקרבנות יא, ד; מנחת חינוך קמא; אבני נזר יו"ד פד, ה; זרע אברהם ט, יז, לג). ויש מי שכתב שבשר שלמים נאכל ע"י הבעלים אף קודם הקטרת האימורים (עפ"י העמק דבר במדבר ו, כ. וע' בצל"ח ביצה שם). וע' בספר קדשי שעה (לגרמ"י יעקבוביץ שליט"א. ח) אם הקטרת אימורי הכהנים מעכבים אכילת לוג שמן.